

تحلیل قابلیت‌ها و فرصت‌های اقتصادی مؤثر بر استراتژی توسعه شهر اردبیل

میرناصر میرباقری هیر*

استادیار گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه پیام‌نور، ایران

عنایت‌الله نجیب‌زاده

استادیار گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، دانشگاه پیام‌نور، ایران

حسن نوروزوند

کارشناسی‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده علوم انسانی، واحد اردبیل، دانشگاه آزاد اسلامی، اردبیل، ایران

نوع مقاله: پژوهشی

دریافت: ۹۹/۰۳/۱۸ پذیرش: ۹۹/۰۶/۲۶

چکیده: راهبرد توسعه شهری، فرایندی کوتاه و بلندمدت همه‌جانبه در راستای توسعه شهری می‌باشد و برنامه‌های اجرایی شهر را متناسب با نقاط عوامل درونی و بیرونی نشان می‌دهد. پژوهش حاضر به‌منظور شناسایی و تحلیل قابلیت‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری مؤثر بر استراتژی توسعه شهری شهر اردبیل صورت گرفته و از مدل SWOT برای شناسایی قوت‌ها و ضعف‌ها، فرصت‌ها، تهدیدها و ارائه مهم‌ترین راهبردهای توسعه شهری شهر اردبیل استفاده شده است. از این رو عوامل اصلی و تأثیرگذار بر توسعه شهری با استفاده از پرسش‌نامه و انجام مصاحبه با مسئولین و مدیران شهری به تعداد چهل نفر در سال ۱۳۹۸ شناسایی شدند. نتایج به‌دست‌آمده حاکی از آن است که از بین فرصت‌ها، شاخص سرشاخه‌های رودخانه بالخلی جای که از مرکز شهر می‌گذرد به دلیل موقعیت مناسب خود دارای بیشترین ضریب نهایی (۰/۷۷۴) می‌باشد و در بین تهدیدها، شاخص ورود بیش از حد وسایل نقلیه به شبکه حمل‌ونقل شهری با ضریب نهایی ۰/۵۳۴، مهم‌ترین تهدید قلمداد می‌شود. همچنین در بین نقاط قوت وجود شبکه حمل‌ونقل عمومی مانند اتوبوسرانی، مینی‌بوسرانی و تاکسیرانی با ضریب نهایی ۰/۶۶۸، مهم‌ترین نقطه قوت در راستای توسعه شهری می‌باشد و در نهایت در بین نقاط ضعف شاخص فروش تراکم، منبع درآمد اصلی شهرداری به‌عنوان مهم‌ترین نقطه ضعف توسعه شهر با ضریب نهایی ۰/۵۸۸، می‌باشد. پس از ارزیابی عامل‌ها در مدل SWOT، استراتژی توسعه SO (استراتژی حداکثر-حداکثر یا استراتژی توسعه‌ای)، مناسب‌ترین استراتژی توسعه شهری اردبیل می‌باشد.

واژگان کلیدی: فرصت‌های سرمایه‌گذاری، توسعه اقتصادی، استراتژی، شهر اردبیل، SWOT

طبقه‌بندی JEL: E22, O16, C61, N65

* نویسنده مسئول: Mirbagheri_hir@yahoo.com

۱- مقدمه

در گذر زمان، شهرها به عنوان پدیده‌ای پیچیده و پویا همواره دچار تحولات کالبدی، سیاسی، اقتصادی و حتی فرهنگی و اجتماعی می‌شوند (حاتمی‌نژاد و فرجی‌ملایی، ۱۳۹۰). مطالعات مختلف و گوناگونی که برای عملکردهای شهری که بیشتر از آنچه بر پایه نقش‌های موجود نگهدارنده، عوامل اقتصادی و وضع موجود نهادینه شده باشند بر پایه برابری و یکسانی آنها می‌باشد (نوروزی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۳). توسعه در هر کشوری زمانی محقق می‌شود که برنامه‌ای قوی متناسب با شرایط زمان و موقعیت، حاصل کار برنامه‌ریزان باشد. در اصل توسعه باید هماهنگ با نظام اجتماعی، خواسته‌ها، نیازهای افراد و نهادهای اجتماعی داخل نظام باشد و از شرایط نامطلوب خارج گشته و به سوی زندگی مطلوب، چه از نظر مادی و چه از نظر معنوی پیش برود (گودرزوند چگینی، ۱۳۹۴). استراتژی توسعه شهری (CDS)^۱ راهی را برای مردم و مسئولان شهر نشان می‌دهد که مشخص کنند که از شهرشان چه می‌خواهند و نقش هرکدام را برای رسیدن به هدف آشکار کنند. مهم‌ترین اهمیت این رویکرد (توسعه شهری) به صورت یک استراتژی شهری، شهر را مانند قطب توسعه اقتصادی در نظر می‌گیرد و تأثیر نزدیک به رشد اقتصادی محلی، کاهش فقر و حکمروایی دارد (آزادخانی و همکاران، ۱۳۹۶). هدف فرایند استراتژی توسعه شهری، توسعه همه‌جانبه شهر با اتکا به نقاط قوت و ضعف موجود در جامعه و با جلب نظر آحاد مردم است. راهبرد توسعه شهر با ماهیت راهبردی بر تهیه و اجرای سند تأکید می‌کند و تدوین آن بر پایه چشم‌اندازسازی مشارکتی صورت می‌گیرد (شماعی و همکاران، ۱۳۹۳). توسعه پایدار به دلایل اصلاح نظام مدیریت شهری، پاسخگو نمودن نهادها و شفاف‌سازی فرایند تهیه طرح مورد استقبال قرار گرفته است (علوی و همکاران، ۱۳۹۴). استراتژی توسعه شهری به معنی توسعه‌ای

متعادل، همه‌جانبه و عدالت‌محور است که طی آن باید پایداری اتفاق بیفتد. در واقع توسعه پایدار ما را به جامعه‌ای ایده‌آل سوق می‌دهد که واقعیت‌سازی آن برای نسل‌های آینده قابل تأکید است. در این بین فرایند استراتژی توسعه شهری توسط سازمان ائتلاف شهرها در سال ۱۹۹۹، به عنوان رویکردی نوین در برنامه‌ریزی شهری با هدف ارتقای مشارکت، ایجاد همگرانی خوب و توسعه پایدار و کاهش فقر شهری نمایان شده است (کریمی و همکاران، ۱۳۹۷). در تدوین استراتژیک توسعه شهری بر مبنای عوامل درونی و فرصت‌های بیرونی، انتخاب استراتژی بسیار مهم و کلیدی می‌باشد و اینکه در حقیقت ابعاد استراتژی توسعه شهری در شهرها همان سند توسعه شهری در تمام ابعاد است (علیشائی و کریمی، ۱۳۹۶). استفاده از استراتژی توسعه شهری، توانسته است کمک بزرگی در جهت رشد پایدار شهرها و از بین بردن مشکلات آنها داشته باشد. به سبب نتایج مثبتی که این فرایند در شهرهای کشورهای مختلف پدید آورده، مورد استقبال قرار گرفته است. بی‌تردید اگر این الگو برحسب ضرورت و نیاز روز مورد استفاده قرار گیرد، ما نیز شاهد شرایط بهتری برای آینده شهرهای کشور خود خواهیم بود (علوی و همکاران، ۱۳۹۴). در یک جمله می‌توان چنین بیان کرد که استراتژی توسعه شهری در همه ابعاد پاسخگویی به نیازهای حال و آینده در همه جهات و تحقق اهداف مشخص شده می‌باشد که در صورت هماهنگی در تحولات و ساختارهای همه‌جانبه قابل دستیابی است. در واقع هدف کلان توسعه، ایجاد عدالت اجتماعی، کارایی اقتصادی و پایداری زیست‌محیطی است (سلیمی سبحان و همکاران، ۱۳۹۸).

سند ملی توسعه شهرستان اردبیل، اصلی‌ترین قابلیت‌ها و محدودیت‌های توسعه شهرستان اردبیل را مورد بررسی قرار داده است که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱- نبود توازن در نظام شهری و خدماتی و تمرکز

بیشتر در مرکز شهر و کمبود در ارائه خدمات برتر

1- City Development Strategy

۲- ضعف در زیرساخت‌های ارتباطی درونی و برونی و تأسیسات خدماتی به‌ویژه گردشگری و انزوای جغرافیایی بخش‌هایی از شهرستان

۳- نبود صنایع پایه کمبود انگیزه برای سرمایه‌گذاری در فعالیت‌های تولیدی و خدماتی.

شهر اردبیل و حوزه نفوذ این شهر یک قطب جمعیتی در سطح کل استان محسوب می‌شود که علاوه بر تمرکز جمعیت از نظر نیروی انسانی و جمعیت فعال نیز نسبت به سایر نقاط استان از سهم بالاتری برخوردارند. از آنجا که متوسط نرخ رشد نیروی انسانی از نرخ رشد متوسط کل جمعیت بیشتر بوده است می‌توان نتیجه گرفت که مهاجرت نیروی انسانی، از دلایل اصلی این وضعیت است (طرح جامع شهر اردبیل، ۱۳۹۰).

بنابراین این پژوهش سعی در شناسایی قابلیت‌ها و فرصت‌های سرمایه‌گذاری مؤثر بر استراتژی توسعه شهر اردبیل را دارد.

۲- پیشینه تحقیق

الف) پژوهش‌های خارجی

ماندلی^۱ (۲۰۱۹) در مطالعه‌ای با بررسی فضای عمومی و چالش تحول شهری در شهرهای نوظهور اقتصادی در شهر جده با بهره‌گیری از برنامه‌ریزی شهری، رهنمودهای طراحی و شیوه‌های جدید مدیریت دریافت که با تصمیمات جدید برای توسعه، فضاهای شهری به صورت مکانی تغییر می‌کنند. این تصمیم‌گیری ممکن است باعث بهبود مکان‌ها، افزایش رونق و انتظارات از نوسازی در بسیاری از شهرها شود و همچنین سرخوردگی گسترده مردم و ایجاد نشدن محیط‌هایی که ارزش‌های محلی را منعکس می‌کنند، می‌توانند در مجموع مناطق عمومی را شکل دهند. اما در شهر جده فضاهای عمومی عمدتاً غیرقابل استفاده مانده و نتوانسته است نیازها و آرمان‌های روزمره مردم را برآورده سازد.

مایکو^۲ (۲۰۱۷) با بررسی برنامه جدید شهری کرائیب پس از زیستگاه سوم: بستن شکاف‌ها و با بهره‌گیری از پایداری اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی و حکمرانی دریافت که با استفاده از این مؤلفه‌های اصلی و عناصر موضوعی مرتبط، بسیاری از کشورها در این گروه بندی در دستیابی به هدف توسعه پایدار شهرک‌های ایمن، مقاوم و پایدار شهری کم‌کار هستند. کشورهای حوزه کرائیب (پانزده کشور که جامعه کرائیب را تشکیل می‌دهند) نباید یک طرح وارداتی را برای حل مسائل بحرانی شهری اتخاذ کنند.

وانگ^۳ و همکاران (۲۰۱۷) در مطالعه‌ای به بررسی منطقه‌بندی اولویت توسعه (DPZ)^۴ در چین و تأثیر آن بر استراتژی مدیریت رشد شهری با بهره‌گیری از مدل منطقه‌بندی اولویت توسعه و با مطالعات موردی شهرهای ایوو^۵ و چینگ‌تیان^۶ دریافتند که DPZ در این دو منطقه در استراتژی مدیریت رشد شهری تأثیر دارد؛ به‌طوری که رشد شهری بر سطوح توسعه اقتصادی، مهاجرت و انواع تبدیل زمین تأثیر می‌گذارد.

ایاد^۷ (۲۰۱۱) با بررسی توسعه‌محور جامعه در منطقه شمالی سوریه با تأکید ویژه بر شهر حلب و با بهره‌گیری از رویکرد یکپارچه، فراگیر، مشارکتی و انعطاف‌پذیر مناطق جغرافیایی خاص دریافت که این برنامه‌ها باید در برنامه‌های توسعه پنج‌ساله کشور گنجانده شود و بر توسعه اجتماعی و کاهش فقر و همچنین توسعه نهادی؛ از جمله تمرکززدایی و مدیریت محلی متمرکز شود. این امر بر دو جنبه توسعه تأکید می‌کند: حمایت از ارتقای سکونتگاه‌های غیررسمی و بهبود نظم نهادی و سازوکارهای مدیریت شهری.

2- Mycoo
3- Wang
4- Development Priority Zoning
5- Yiwu
6- Qingtian
7- Ayad

1- Mandeli

ب) پژوهش‌های داخلی

آذرگون و همکاران (۱۳۹۷) با استفاده از ارائه شاخص‌های سنجش و ارزیابی توسعه پایدار شهری در طرح‌های توسعه راهبردی شهری و با بهره‌گیری از مدل کارت امتیاز متعادل به این نتیجه دست یافتند که الگوی برنامه‌ریزی توسعه راهبردی شهری، با استفاده از مدل ارزیابی کارت امتیاز متوازن و فرایند تحلیل شبکه‌ای (ANP) از انعطاف‌پذیری و کارایی بالاتری جهت برنامه‌ریزی مطلوب و بهینه برخوردار است.

حسینی و همکاران (۱۳۹۳) در مطالعه‌ای به بررسی تأثیر شاخص‌های استراتژی توسعه شهری در مدیریت یکپارچه توسعه گردشگری در شهر چابکسر پرداختند. روش تحقیق توصیفی-تحلیلی، نوع تحقیق کاربردی و شیوه انجام آن پیمایشی است. یافته‌های تحقیق نشان دادند که میانگین کلی شاخص‌های مدیریت یکپارچه توسعه شهری در شهر چابکسر با توجه به وضعیت شاخص‌های اصلی (حکمرایی خوب، بانکی بودن، قابل زندگی بودن و رقابتی بودن) از دید کارشناسان برابر با ۲/۹۲ و از دید شهروندان برابر با ۲/۷۰ می‌باشد که هر دو میانگین از میانگین نظری پرسشنامه یعنی عدد ۳ کمتر است. همچنین جهت بررسی وضعیت شاخص‌ها در شهر چابکسر از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج نشان دادند وضعیت شاخص‌های فوق در شهر چابکسر در حد پایین‌تر از متوسط ارزیابی و بیانگر آن است که تأثیرگذاری شاخص‌ها در مدیریت یکپارچه توسعه گردشگری در شهر چابکسر مطلوب نبوده و نیازمند بازنگری در شیوه مدیریت است.

ملکی و دامن‌باغ (۱۳۹۲) با استفاده از ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار شهری با تأکید بر شاخص‌های اجتماعی، کالبدی و خدمات شهری در مناطق هشت‌گانه شهر اهواز دریافتند که نتایج حاصل از کاربست مدل ویکور نشان می‌دهد که مناطق هشت‌گانه این شهر از لحاظ میزان برخورداری از شاخص‌های منتخب توسعه

متفاوت بوده؛ به طوری که از لحاظ برخورداری از شاخص اجتماعی منطقه ۲، شاخص خدمات شهری منطقه ۱ و شاخص کالبدی منطقه ۴ دارای بیشترین میزان برخورداری بوده و از نظر میزان محرومیت از لحاظ شاخص‌های اجتماعی و همچنین شاخص کالبدی منطقه ۶ و از نظر شاخص خدمات شهری منطقه ۵ به‌عنوان محروم‌ترین مناطق از لحاظ برخورداری از شاخص‌های منتخب، مشخص شدند.

حاتمی‌نژاد و فرجی ملایی (۱۳۹۰) با استفاده از امکان‌سنجی اجرای طرح‌های استراتژی توسعه شهری در ایران به این نتیجه رسیدند که تهیه، تصویب و اجرای استراتژی توسعه شهری باید کاملاً متناسب با مطالعات امکان‌سنجی شهرها صورت پذیرد و از سه منظر مدیریت شهری، اقتصاد شهری و قابلیت زندگی شهرها به آن پرداخته شود.

۳- مبانی نظری

در تعریف ابتدایی و اولیه CDS عبارت است از یک برنامه در زمینه توسعه متوازن شهرها، پایداری و توسعه که از راه مشارکت تمامی شهروندان برای بهتر شدن شرایط زندگی به‌کار گرفته می‌شود (رهنما و همکاران، ۱۳۹۱). در دهه ۱۹۶۰ نظریه سیستم‌ها متأثر از برنامه‌ریزی استراتژیک در انگلستان و آمریکا در برابر نقایص طرح‌های جامع و تفصیلی شهری به وجود آمد. نظام برنامه‌ریزی استراتژیک سیاست‌های کاربری زمین را با اهداف کالبدی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و محیطی در جهت یافته‌ها و تهیه نقشه‌های کاربری زمین به سمت اهداف خود معطوف می‌کند (صابری و همکاران، ۱۳۹۱). در واقع CDS برای افزایش اقتصاد رقابتی در راستای فقرزدایی، مسائل محیط‌زیست، ساختار شهری، ساختار مالی و زیرساخت‌ها مورد استفاده قرار می‌گیرد. مشارکت ترکیبی همه اجزای تأثیرگذار در جامعه برای رسیدن به چشم‌انداز بلندمدت و یکپارچه شهر، توافق و سازش در دستیابی به اولویت‌های مشکلات

اداری و شناسایی طرح‌های اجرایی کوتاه مدت و به اثبات رساندن یک استراتژی رشد، همه از اهداف CDS می‌باشد (اشرفی، ۱۳۸۸). CDS به جهت اصلاح نظام مدیریت شهری، شفاف‌سازی فرایندها و برای پاسخگویی به نهادهای مورد استقبال قرار گرفته است (کریمی و همکاران، ۱۳۹۷). راهبرد توسعه شهری بر تهیه و اجرای سند بر پایه مشارکت شهروندان و چشم‌اندازسازی تأکید می‌کند. درست است که موارد بیان شده لازمه راهبرد توسعه شهری می‌باشد، اما این عوامل بدون وجود حکومت‌های محلی، حکومت‌های شهری و حکمروایی شهری عملی و قابل اجرا نمی‌باشد (شکوهی و همکاران، ۱۳۹۵). برای تهیه سند و شناخت وضعیت فعلی و آینده شهر بر فرایند تهیه و اجرای استراتژی توسعه شهری از سیاست و تکنیک‌های خاصی برای شهر استفاده می‌شود. همچنین برای به ثمرنشان دادن و اینکه به اهداف و چشم‌انداز آینده شهر برسیم، استراتژی‌های تعیین شده باید مورد اجرا قرار گیرد. به بیان دیگر استراتژی و چشم‌انداز آینده شهر مشخص می‌کند که چه ارگان یا نهاد یا شخصی در چه زمان و در کجا با چه منابع مالی چه کاری را انجام دهد (نوروزی‌فرد و همکاران، ۱۳۹۳). برنامه‌ریزی راهبردی، فرایندی است اساسی و مشارکتی که ابزار لازم را برای رسیدن به هدف خود ترسیم می‌کند و همچنین همه استفاده‌کنندگان جامعه از آن بهره می‌برند (علیشائی و کریمی، ۱۳۹۰). یکی از معضلات اساسی شهرهای دنیا در قرن حاضر توجه به ویژگی‌های رویکرد استراتژیک است که هدف این رویکرد، هدایت شهر به سمت توسعه و استفاده بهینه از منافع بیشتر در جهت کاهش آثار منفی و بهبود شرایط زندگی و در آخر توسعه پایدار شهری است (بشارتی‌فر و همکاران، ۱۳۹۵). شهروندان برای برآورده کردن نیازهای حال و آینده خود نیازمند مدیریت شهری کارا و برنامه‌های هوشمند و بلندمدت هستند (زیاری و همکاران، ۱۳۹۶). فرایند تهیه و اجرای طرح‌های توسعه شهری با دو گرایش فیزیکی و کالبدی اهداف خود را که کالبدی، سیاسی، اجتماعی و

اقتصادی می‌باشد دنبال می‌کند. این درحالی است که محیط شهری برای گسترش متغیرها و همچنین عوامل مربوط به رشد و توسعه شهر و شهرسازی نیازمند واقع‌گرایی است و برای همسو کردن شهر و شهرسازی در کشور باید تدوین اهداف در مقیاس ملی، منطقه‌ای و محلی بدون نابه‌سامانی‌ها و ناهنجاری‌های محیط شهری باشد (صفایی‌پور و سعیدی، ۱۳۹۴).

استراتژی توسعه شهری در تمام مراحل خود اهدافی را دنبال می‌کند که عبارتند از (شکوهی و همکاران، ۱۳۹۵):

- دستیابی به مدیریت و حاکمیت شهری بهبودیافته
- دستیابی به رشد اقتصادی و اشتغال فزاینده
- کاهش مداوم فقر.
- فرایند چشم‌اندازسازی CDS دارای پنج مرحله به شرح زیر می‌باشد (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۵):
- بررسی چشم‌اندازهای گذشته و موجود
- بازاندیشی و نقد
- شناسایی و تدوین چشم‌اندازهای گزینه
- انتخاب چشم‌انداز بهینه
- تدوین بیانیه چشم‌انداز.
- از دیدگاه بانک جهانی اصول استراتژی توسعه شهری برای پایداری توسعه شهرها بر چهار پایه کلی استوار است (نظم‌فر و محمدی، ۱۳۹۴):
- قابلیت زندگی: شهری قابل زندگی است که در آن همه ساکنان شهر بتوانند از فرصت‌های یکسان برای بهره‌مندی و مشارکت از زندگی اقتصادی و سیاسی استفاده کنند.
- رقابت‌پذیری: شهرهای رقابت‌پذیر از اقتصاد قوی همراه با رشد اشتغال، درآمد و سرمایه‌گذاری برخوردار هستند. در شهرهای رقابت‌پذیر اشتغال، تجارت، تولید و سرمایه‌گذاری رونق دارد و در ارتباط با فرصت‌های بازار شکل می‌گیرد (آزادخانی و همکاران، ۱۳۹۶).

بانک پذیری: شهرهای بانکی از نظر رشد فناوری و تکنولوژی باعث تسهیل در امر تجارت در سطح جهان و سیستم مالیه شهری کارآمد در استفاده از منابع درآمدی و هزینه‌های خود می‌شوند.

حاکمیت خوب شهری: با استفاده از قدرت ارکان اثرگذار شهری بر مدیریت شهر با تمام سازوکارهایی که به سوی تعالی شهر و شهروندی حرکت کند.

۴- روش تحقیق

پژوهش حاضر با هدف بررسی نقش توسعه شهری شهر اردبیل از نوع کاربردی و با روش توصیفی-تحلیلی انجام شده است. در این تحقیق تعدادی از شاخص‌های توسعه شهری به دو صورت از عامل‌های درونی که شامل نقاط قوت و ضعف می‌باشد و عامل‌های بیرونی؛ یعنی فرصت و تهدیدها استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش به تعداد چهل نفر می‌باشد. از طریق روش‌های کتابخانه‌ای و طرح سؤال و پرسشنامه، مصاحبه با مسئولین و مدیران شهری از جمله کارمندان بخش شهرسازی شهرداری مناطق یک تا پنج کلان‌شهر اردبیل و همچنین مدیران و معاونان بخش‌های مختلف اداره مسکن و شهرسازی، شاخص‌ها شناسایی شدند. از مدل SWOT برای شناسایی قوت‌ها و ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها و ارائه مهمترین راهبردهای توسعه شهری شهر اردبیل استفاده شده است. عوامل درونی و بیرونی، مشخص شده و برای هر یک از عوامل با استفاده از طیف لیکرت ضریب داده شد و با ضرب تعداد هریک از گزینه‌ها به ارزش هر گزینه در طیف لیکرت ضریب اولیه حاصل شده است. سپس درصد یا میانگین وزنی هر عامل را نسبت به کل عامل‌ها به‌دست‌آمده و برای این کار درصدگیری شده و هر عامل را در ۱۰۰ ضرب و بر مجموع ضرایب تقسیم شده تا ضریب ثانویه حاصل شود. مجدداً به هر یک از عوامل در راستای هدف پژوهش امتیازی از ۱ تا ۴ داده شده است که رتبه چهار نشان از مهم بودن عامل موردنظر و به سمت یک از شدت آن

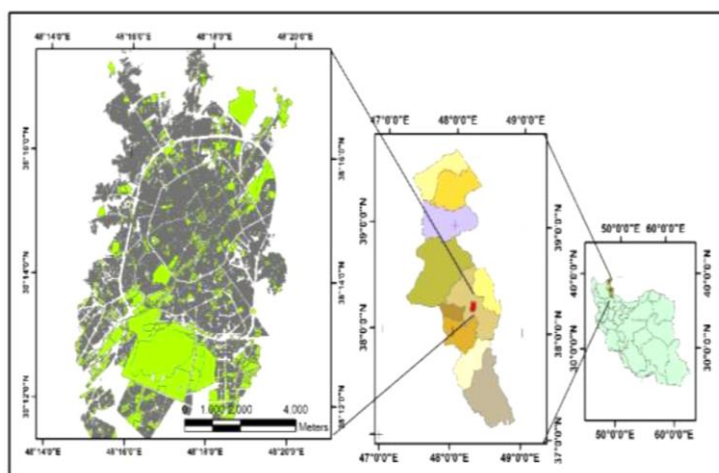
کاسته می‌شود و از حاصلضرب ضریب ثانویه و رتبه ضریب نهایی به‌دست آمده و گویای آن است که کدام بخش از عوامل درونی و بیرونی می‌تواند کارایی بیشتری داشته باشد و اینکه راهبردها باید به کدام سمت‌وسو هدایت شده و کدام استراتژی به کار گرفته شده و در نهایت راهبردهای مختلف برای شهر مورد مطالعه تعیین شده است. SWOT مدلی از سری مدل‌های تصمیم‌گیری است که در جهت تعیین استراتژی و راهبرد بلندمدت یا کوتاه‌مدت و ایجاد تصمیمات بزرگ و کلیدی در مورد مسائل و موضوعات مختلف است. این مدل ابتدا در جهت تعیین پتانسیل و ظرفیت یک موضوع یا یک مکان، عوامل درونی و بیرونی مؤثر بر آن را بررسی کرده و سپس با استفاده از این نتایج، راهبردهای مختلف در جهت ایجاد تصمیمات و پیش‌بینی‌ها و راهکارهایی برای بهبود آن مکان یا موضوع تعیین می‌گردد. برای هر موضوع یا هر مکان، عوامل مختلفی در نحوه کیفیت عملکرد آن تأثیر می‌گذارد. کار این مدل به این صورت است که این نقاط ضعف و قوت و فرصت‌ها و تهدیدها، محاسبه و تعیین شده و سپس با استفاده از این عوامل، در چهار بخش، راهبردهای مختلف و متنوع تعیین می‌شود که روند راهبردها باید به چه سمتی پیش برود و چه نوع استراتژی مهم‌تر و کاراتر می‌باشد.

محدوده مورد مطالعه

کالبد اولیه شهر اردبیل را به پادشاهان کیانی نسبت داده‌اند. پیدا شدن سنگ‌نبشته‌های اوراتویی در قرن ۹ تا ۷ قبل از میلاد در قره داغ (دامنه سبلان) نشان‌دهنده شباهت آن به قلعه شهرهای حصاردار اوراتویی می‌باشد که بی‌شباهت به توصیفات که از دژ اردبیل شد، نمی‌باشد (رضازاده اردبیلی و پیغامی، ۱۳۸۸). شهر اردبیل در میان دشتی با همین نام در ارتفاع ۱۵۰۰ متری از سطح دریا واقع شده و حوزه آبریز آن معادل ۸۵۳ کیلومترمربع است. از لحاظ محدوده طبیعی، این شهرستان در فلات دایره‌ای شکل و در میان کوه‌های باغرو و سبلان در شمال غرب فلات ایران در بین

مرکزی و کوه‌های اورال (پرفشار سرد آسیایی و سیبری) منشأ می‌گیرد برخوردار می‌شود (خالدی و روشنی، ۱۳۸۵). جمعیت اردبیل براساس نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵ خورشیدی بالغ بر ۶۰۵۹۹۲ نفر بوده است. در نقشه ۱، موقعیت جغرافیایی شهر اردبیل بر روی تقسیمات سیاسی ایران نشان داده شده است.

عرض‌های شمالی ۳۸ درجه و دو دقیقه الی ۳۸ درجه ۸ دقیقه و طول‌های شرقی ۴۸ درجه ۵ دقیقه الی ۴۸ درجه ۲۰ دقیقه جای گرفته است (محمودزاده و همکاران، ۱۳۹۵). به دلیل وضعیت استقرار توده کوهستانی سبلان بیشتر از جریان‌های دریایی خزر متأثر می‌گردد. این پهنه در زمستان تحت تأثیر پرفشار سیبری (pc) و اقیانوس اطلس (pm) قرار می‌گیرد. پهنه اردبیل در زمستان از جریان‌های شمال خاوری که از آسیای

نقشه ۱- موقعیت جغرافیایی شهر اردبیل بر روی نقشه تقسیمات سیاسی ایران

۵- یافته‌های تحقیق

با توجه به نظرات خبرگان، ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و ماتریس ارزیابی عامل خارجی توسعه شهری اردبیل در جداول ۱ تا ۴ نشان داده شده است.

جدول ۱- ماتریس عوامل داخلی بخش نقاط قوت

عنوان	ضریب اولیه	ضریب ثانویه	رتبه	ضریب نهایی
S ₁ : توزیع نسبتاً مناسب کاربری‌های خدماتی محله‌ای و ناحیه‌ای در سطح شهر	۶۶	۰/۱۴۵	۲	۰/۲۹
S ₂ : کاهش هزینه‌های جاری شهرداری	۵۴	۰/۱۱۸	۴	۰/۴۷۲
S ₃ : سهم بخش خدمات و بازرگانی از کل بخش‌های اقتصادی در شهر اردبیل ۳۶/۱۷ درصد بیشتر از شاخص مشابه استانی	۶۴	۰/۱۴۰	۳	۰/۴۲
S ₄ : وجود شبکه حمل‌ونقل عمومی مانند اتوبوسرانی، مینی‌بوسرانی و تاکسیرانی	۷۴	۰/۱۶۷	۴	۰/۶۶۸
S ₅ : وجود محلات مختلف با شخصیت متمایز	۷۲	۰/۱۵۸	۲	۰/۳۱۶
S ₆ : جداسازی اغلب معابر اصلی شهر با رفوژ میانی	۶۷	۰/۱۴۷	۳	۰/۴۴۱
S ₇ : وجود و عبور رودخانه بالخلی‌چای از مرکز شهر و تأثیر آن بر اوضاع اقتصادی-اجتماعی، فرهنگی و کالبدی شهر	۵۶	۰/۱۲۳	۳	۰/۳۶۹
جمع عوامل	۴۵۵	۰/۹۹۸	-	۲/۹۷

جدول ۲- ماتریس عوامل داخلی بخش نقاط ضعف

عنوان	ضریب اولیه	ضریب ثانویه	رتبه	ضریب نهایی
W ₁ : عدم کارایی مناسب مراکز شهری به دلیل ناکارآمدی بافت کالبدی	۶۳	۰/۱۴۹	۲	۰/۲۹۸
W ₂ : فروش تراکم منبع درآمد اصلی شهرداری	۶۲	۰/۱۴۷	۴	۰/۵۸۸
W ₃ : بیشترین جذب نیروی شاغل مربوط به زیرگروه‌های عمده‌فروشی، خرده‌فروشی و هتل و رستوران	۶۰	۰/۱۴۲	۴	۰/۵۶۸
W ₄ : کمبود تقاطع‌های غیرهمسطح در سطح شهر یا مناسب نبود آن	۵۳	۰/۱۲۵	۲	۰/۲۵
W ₅ : فقدان ارتباط بین دو طرف لبه‌ها از لحاظ بصری و فیزیکی	۴۳	۰/۱۰۲	۲	۰/۲۰۴
W ₆ : کمبود یا نبود شریانی درجه یک	۶۶	۰/۱۵۶	۳	۰/۴۶۸
W ₇ : کم شدن آب رودخانه و کاهش سالیانه آن	۷۴	۰/۱۷۵	۳	۰/۵۲۵
جمع عوامل	۴۲۱	۰/۹۷۸	-	۲/۹۰

جدول ۳- ماتریس عوامل خارجی بخش فرصت‌ها

عنوان	ضریب اولیه	ضریب ثانویه	رتبه	ضریب نهایی
O ₁ : استفاده از اراضی بایر و نظامی داخل محدوده برای تأمین سرانه‌ها	۴۶	۰/۱۰۳	۲	۰/۲۰۶
O ₂ : با وجود اضافه اعتبار، قابلیت هدایت سرمایه‌ها و استخدام نیروهای متخصص و جوان و بهبود مدیریت شهری در شهرداری	۳۱	۰/۰۶۹	۳	۰/۲۰۷
O ₃ : مرکزیت شهر اردبیل در فعالیت‌های خدماتی و بازرگانی در سطح استان، زمینه توسعه این بخش و ایجاد فرصت‌های شغلی در این گونه فعالیت‌ها	۸۴	۰/۱۸۹	۴	۰/۵۶۷
O ₄ : سازماندهی و برنامه‌ریزی حمل‌ونقل عمومی براساس وضعیت موجود و اعلام کمبود به‌منظور جبران آنها	۸۳	۰/۱۸۶	۳	۰/۵۵۸
O ₅ : استفاده از زمین‌های نظامی موجود و منظرسازی و تغییر کاربری آنها جهت فضاهای عمومی و تفریحی	۳۱	۰/۰۶۹	۳	۰/۲۰۷
O ₆ : امکان تعریض برخی از معابر کم‌عرض به دلیل وجود فضای مناسب در حریم آنها	۸۶	۰/۱۹۳	۳	۰/۵۷۹
O ₇ : هدایت سرشاخه‌های مختلف رودخانه در جهت افزایش دبی و امکان استفاده از پتانسیل‌های آن به دلیل موقعیت ویژه آن در شهر و اینکه این رودخانه تقریباً از مرکز شهر می‌گذرد.	۸۳	۰/۱۸۶	۴	۰/۷۷۴
جمع	۴۴۴	۰/۹۹۵	-	۳/۰۹۸

جدول ۴- ماتریس عوامل خارجی بخش تهدیدات

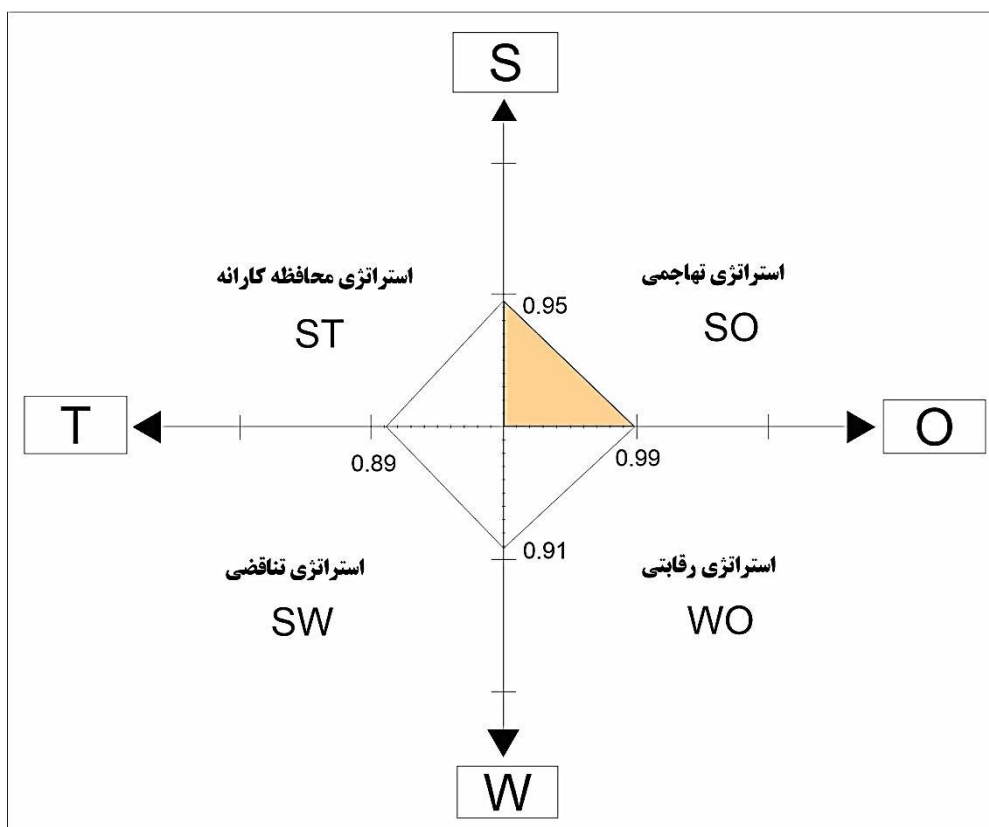
عنوان	ضریب اولیه	ضریب ثانویه	رتبه	ضریب نهایی
T ₁ : افزایش امکان تخریب و آتش‌سوزی	۳۷	۰/۰۸۰	۲	۰/۱۶
T ₂ : وابستگی شدید به یک آیتم درآمدی و متزلزل بودن درآمد شهرداری	۸۵	۰/۱۸۵	۴	۰/۷۴
T ₃ : جذب سهم عمده نیروی شاغل جدید در فعالیت‌های خدماتی و غیرتولیدی	۳۴	۰/۰۷۴	۲	۰/۱۴۸
T ₄ : افزایش جمعیت و عدم برنامه‌ریزی درخصوص حمل‌ونقل عمومی در تمام ابعاد	۷۸	۰/۱۶۹	۳	۰/۵۰۷
T ₅ : از بین رفتن هویت بخش‌های قدیمی شهر و عدم ایجاد هویت در محله‌های جدید	۸۲	۰/۱۷۸	۲	۰/۳۵۶
T ₆ : ورود بیش از حد وسایل نقلیه به شبکه حمل‌ونقل شهری	۸۲	۰/۱۷۸	۳	۰/۵۳۴
T ₇ : آلودگی و لایروبی نشدن این رودخانه (بالخلی چای)	۶۱	۰/۱۳۲	۳	۰/۳۹۶
جمع	۴۵۹	۰/۹۹۶	-	۲/۸۴

سیستم توسعه کالبدی شهر اردبیل گویای این است که تحت تأثیر عوامل درونی (نقاط قوت و ضعف) و عوامل بیرونی (فرصت و تهدیدات) قرار دارد؛ به‌طوری که عامل بیرونی بخش فرصت نسبت به بخش‌های دیگر از امتیاز بیشتری برخوردار است و همانطور که در جدول ۱ تا ۴ مشخص شده است، برای هر عامل اعم از درونی و بیرونی ۷ عامل از عامل‌های توسعه شهری انتخاب شده است. ۷ شاخص نقاط قوت داخلی در مقابل ۷ شاخص نقاط ضعف داخلی قرار گرفته و همچنین شاخص فرصت‌های خارجی در مقابل شاخص تهدیدات خارجی قرار گرفته است. در این میان مدل تحلیلی SWOT نشان می‌دهد که در عامل بخش خارجی فرصت شاخص

سرشاخه‌های رودخانه بالخلی چای که از مرکز شهر می‌گذرد و به دلیل موقعیت مناسب خود دارای بیشترین ضریب نهایی ۰/۷۷۴ می‌باشد و در بخش تهدیدات عوامل خارجی شاخص ورود بیش از حد وسایل نقلیه به شبکه حمل‌ونقل شهری با ضریب نهایی ۰/۵۳۴ در مکان نخست می‌باشد و در بخش عوامل داخلی نقاط قوت وجود شبکه حمل‌ونقل عمومی مانند اتوبوسرانی، مینی‌بوسرانی و تاکسیرانی با ضریب نهایی ۰/۶۶۸، بیشترین ضریب را به خود اختصاص داده است و در نهایت در بخش نقاط ضعف عوامل داخلی با شاخص فروش تراکم منبع درآمد اصلی شهرداری دارای بیشترین ضریب نهایی ۰/۵۸۸ می‌باشد.

جدول ۵- ماتریس راهبردهای شهر اردبیل با توجه به نقاط قوت، ضعف، تهدید و فرصت

استراتژی حداکثر - حداکثر (ST)	استراتژی حداکثر - حداکثر (SO)
T_1S_1: با استقرار و مکان‌گزینی بهتر خدمات عمومی شهری و ظرفیت‌سازی محلات قدیمی در راستای توسعه بافت‌های شهری T_2S_2: احداث پروژه‌هایی با صرفه اقتصادی بالا و درآمدزا و همچنین مدیریت کارا در زمینه دخل و خرج T_3S_3: ایجاد زمینه‌های شغلی مانند کارخانجات، کارگاه‌های صنعتی و تولیدی و سوق دادن نیروی شاغل به سمت فعالیت‌های غیرخدماتی.	S_1O_1: برای بالا بردن کیفیت و میزان خدمات عمومی در راستای رفاه حال شهروندان می‌توان از اراضی بلااستفاده و نظامی داخل محدوده شهری استفاده کرد. S_4O_4: ایجاد انگیزه در ساکنین شهر برای استفاده از خدمات حمل‌ونقل عمومی در راستای بهبود وضعیت ترافیک و آلودگی هوا T_7O_7: هدایت رواناب‌های خیابان‌ها به رودخانه و لایروبی به‌موقع و همچنین استفاده بهینه از رودخانه بالخلی چای برای جذب گردشگر و کسب درآمد قابل توجه
استراتژی حداقل - حداقل (WT)	استراتژی حداقل - حداقل (WO)
W_2T_2: ایجاد زیرساخت‌های اقتصادی متعدد به جهت بالا بردن درآمد برای جلوگیری از تراکم‌فروشی W_3T_3: حمایت دولت از نیروی جوان و کاربلد برای احداث مراکز کارآفرینی W_5T_5: تلاش در راستای بهبود ارزش‌های بصری و فیزیکی در زیباسازی محله‌های قدیم و جدید و همچنین برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌هایی در راستای عقب‌نشینی معابر در مسیرهایی که امکان این فرایند وجود دارد. W_7T_7: هدایت رواناب‌های خیابان‌ها به رودخانه و لایروبی به‌موقع و زیباسازی محوطه برای ایجاد درآمد به منظور جلوگیری از تراکم‌فروشی برای درآمد	W_1O_3: توسعه بهسازی یا نوسازی بافت‌های فرسوده مرکز شهر از طریق تخفیف مالیاتی به منظور توسعه بخش تجاری و ایجاد فرصت‌های شغلی جدید $O_3O_7W_2$: استقرار مراکز تجاری از جمله بازارچه، رستوران و کافی‌شاپ ساحلی در کنار رودخانه بالخلی چای به منظور تأمین منبع درآمد شهرداری $O_6W_4W_6$: سرمایه‌گذاری در راستای بازسازی معابر کم‌عرض و توسعه شریان‌های اصلی با احداث پل‌های غیرهمسطح و زیرگذرها و ایجاد زمینه برای احداث قطار شهری

شکل ۱- ارزیابی نقاط قوت و ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها توسعه شهر اردبیل

در شکل ۱ مشخص است ضریب عامل‌های تهدید، قوت و ضعف پایین‌تر از عامل فرصت قرار دارد و راهبرد توسعه شهر اردبیل به سمت استراتژی SO (استراتژی حداکثر-حداکثر) گرایش دارد؛ یعنی با استفاده از نقاط قوت درصدد بهره‌برداری از فرصت‌ها باشیم.

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهاد

راهبرد توسعه شهری، ابزاری است که در آن روش‌های مشارکتی به‌منظور ایجاد ظرفیت اجتماعی برای چشم‌اندازسازی مشارکتی و اقدام همگانی برای تأمین و توسعه پایدار شهری به کار گرفته شده است. با توجه به مشکلات و چالش‌ها در شهر و نظام برنامه‌ریزی شهری و اجرای طرح‌های جامع و تفصیلی شهری، استراتژی توسعه راهبردی شهری با تأکید بر جنبه‌های اقتصادی و اجتماعی به دنبال تحقق هرچه بیشتر عوامل توسعه شهری می‌باشد. در این تحقیق تعدادی از شاخص‌های توسعه شهری به دو صورت از عامل‌های

درونی که شامل نقاط قوت و ضعف و عامل‌های بیرونی که دربرگیرنده فرصت‌ها و تهدیدها می‌باشد، استفاده شده است و از طریق روش‌های کتابخانه‌ای و به کمک پرسش‌نامه و مصاحبه با چهل نفر از مسئولین و مدیران شهری انجام شده است. از مدل SWOT برای شناسایی قوت‌ها و ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها و ارائه مهمترین راهبردهای توسعه شهری شهر اردبیل استفاده شده است. در بخش نقاط قوت عامل کاهش هزینه‌های جاری شهرداری با رتبه چهار و ضریب نهایی ۰/۴۷۲ و عامل وجود شبکه حمل‌ونقل عمومی با رتبه چهار و ضریب نهایی ۰/۶۶۸ در مکان‌های اول و در بخش نقاط ضعف عامل فروش تراکم منبع درآمد اصلی شهرداری با رتبه چهار و ضریب نهایی ۰/۵۸۸ و عامل بیشترین جذب نیروی شاغل مربوط با رتبه چهار و ضریب نهایی ۰/۵۶۸ در مکان نخست و در بخش فرصت‌ها عامل مرکزیت شهر اردبیل در فعالیتهای خدماتی و بازرگانی در سطح استان، زمینه توسعه این بخش و ایجاد فرصت‌های شغلی

در اینگونه فعالیت‌ها با رتبه چهار و ضریب نهایی ۰/۵۶۷ و عامل هدایت سرشاخه‌های مختلف رودخانه به آن در جهت افزایش دبی و امکان استفاده از پتانسیل‌های آن به دلیل موقعیت ویژه آن در شهر و اینکه این رودخانه تقریباً از مرکز شهر می‌گذرد با رتبه چهار و ضریب نهایی ۰/۷۷۴ در جایگاه اول و در بخش تهدیدات عامل ورود بیش از حد وسایل نقلیه به شبکه حمل‌ونقل شهری با رتبه سه و ضریب نهایی ۰/۵۳۴ در جایگاه اول قرار دارد. همانطور که در شکل ۱ مشخص است ضریب عامل‌های تهدید، قوت و ضعف پایین‌تر از عامل فرصت قرار دارد و راهبرد توسعه شهر اردبیل به سمت استراتژی SO (استراتژی حداکثر — حداکثر) گرایش دارد؛ یعنی با استفاده از نقاط قوت درصدد بهره‌برداری از فرصت‌ها باشیم. باید اذعان کرد که شهر اردبیل به عنوان یکی از شهرهای توریسم‌پذیر به علت داشتن آب و هوای مناسب و وجود و عبور رودخانه بالخلی چای از مرکز شهر و مرکزیت شهر اردبیل در فعالیت‌های خدماتی و بازرگانی در سطح استان و تأثیر آنها بر اوضاع اقتصادی-اجتماعی، فرهنگی و کالبدی شهر می‌تواند گام مهمی در روند توسعه و بازآفرینی اقتصاد شهری داشته باشد.

با توجه به یافته‌های تحقیق پیشنهاد می‌گردد:

- ارائه خدمات عمومی به یک شکل به شهروندان در تمام بخش‌های مختلف شهر: با استفاده از جمع‌آوری داده‌هایی به صورت میدانی از بخش‌های مختلف شهر و تجزیه و تحلیل آنها در صورت امکان همه مناطق شهری می‌توانند به یک شکل از خدمات عمومی شهری برخوردار شوند.

- نگاه مناسب به رودخانه بالخلی چای و استفاده بالقوه از پتانسیل‌های آن: باید دست‌اندرکاران شهری به خصوص مدیریت شهرداری شهر اردبیل با ارائه و شروع طرح‌های توسعه‌ای رودخانه بالخلی چای به منظور زیباسازی شهری، جذب گردشگر و در نهایت درآمدزایی، اقدامات لازم را انجام دهند.

- برنامه‌ریزی مناسب جهت متنوع کردن خدمات به گردشگران و اتخاذ تدابیر لازم برای جذب بیشتر گردشگر: با هدایت سرمایه‌گذاری‌های اقتصادی در بخش گردشگری و فراهم آوردن تسهیلات، زیرساخت‌ها و امکانات رفاهی و تنوع‌بخشی به امکانات و خدمات گردشگری می‌توان شاهد جذب هرچه بیشتر گردشگر در مناطق بیان شده گردشگری باشیم.

- جهت دستیابی به توسعه همه‌جانبه همواره یک رویکرد سیستماتیک و برنامه‌ریزی دقیق بلندمدت باید مبنای اصلی برنامه‌ریزی‌ها باشد. باید اذعان نمود که به منظور نظارت دقیق بر اجرای قوانین شهری باید بازنگری اساسی در سیستم‌های برنامه‌ریزی موجود و توجه به برنامه‌ریزی‌های دقیق و استراتژی‌های بلندمدت به منظور توسعه مناسب شهر انجام شود.

- ایجاد نظام مدیریت یکپارچه شهری: مدیریت شهری به معنای اتخاذ یک رویکرد کل‌نگرانه و طراحی سازوکارهایی در راستای رویکرد مورد نظر است. با توجه به اینکه فضاهای منظم و زیبا موجب رشد و توسعه شهر می‌شوند باید در جهت توسعه همه‌جانبه شهر قدم برداشته شود.

۷- منابع

اشرفی، یوسف. (۱۳۸۸). CDS رویکردی جدید در برنامه‌ریزی شهری در رویکردی تحلیلی. فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۲۳، ۸۹-۱۰۵.

آذرگون، نادر؛ منصوری، سیدامیر؛ براتی، ناصر. (۱۳۹۷). ارائه شاخص‌های سنجش و ارزیابی توسعه پایدار شهری در طرح‌های توسعه راهبردی شهری (CDS) با استفاده از مدل کارت امتیاز متعادل. نشریه معماری و شهرسازی آرم‌ان شهر، ۱۱(۲۳)، ۲۸۱-۲۶۵.

آزادخانی، پاکزاد؛ بریمی‌پور، سونیا؛ سلاروی‌زاده، محمد. (۱۳۹۶). نقش راهبرد توسعه شهری (CDS) در توسعه گردشگری اصفهان. فصلنامه مطالعات عمران شهری، شماره ۳، ۱۷-۴.

- بشارتی فر، صادق؛ قادری، اسماعیل؛ پیشگاهی فرد، زهرا. (۱۳۹۵). تعیین استراتژی‌های توسعه پایدار در نفت شهرها، مطالعه موردی نفت شهر آبادان. *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۶(۴)، ۶۷-۵۳.
- پوراحمد، احمد؛ دربان آستانه، علیرضا؛ پورقربان، شیوا. (۱۳۹۵). نقش راهبرد توسعه شهری (CDS) در مدیریت توسعه گردشگری مطالعه موردی جزیره هرمز. *فصلنامه مطالعات شهری*، ۵(۱۹)، ۵۶-۳۷.
- حاتمی‌نژاد، حسین؛ فرجی‌ملایی، امین. (۱۳۹۰). امکان‌سنجی اجرای طرح‌های استراتژی توسعه شهری (CDS) در ایران. *مجله مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، ۲(۸)، ۷۶-۵۵.
- حسینی، سید علی؛ اسکندری نوده، محمد؛ مبرهن قاسم‌آبادی، فاطمه. (۱۳۹۳). بررسی و تحلیل شاخص‌های استراتژی توسعه شهری (CDS) در توسعه گردشگری شهری (مطالعه موردی: شهر چابکسر). *نشریه جغرافیا و پایداری محیط*، ۴(۱۱)، ۴۱-۵۵.
- خالدی، شهریار؛ روشنی، احمد. (۱۳۸۵). جایگاه کوه سبلان در شکل‌پذیری آب و هوای محلی. *نشریه جغرافیا (انجمن جغرافیای ایران)*، ۴(۱۰ و ۱۱)، ۹۵-۱۰۸.
- رضازاده اردبیلی، مجتبی؛ پیغامی، لیلا. (۱۳۸۸). رهیافتی حاصل از شناخت شهر سنتی به منظور ارائه الگوی مداخله در بافت اردبیل. *نشریه هنرهای زیبا- معماری و شهرسازی*، ۱(۳۸)، ۸۴-۷۳.
- رهنما، محمدرحیم؛ غلامزاده خادر، مرتضی؛ جعفری سیدآبادی، وحید. (۱۳۹۱). تحلیل جایگاه شاخص‌های راهبردی توسعه شهری (CDS) در شهر. *نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی*، ۱۲(۲۶)، ۱۲۵-۱۰۷.
- زیاری، کرامت‌الله؛ قاسمی، سعید؛ مهدی، علی؛ مهدیان بهنمیری، معصومه. (۱۳۹۶). تحلیلی بر وضعیت ساختاری - کالبدی شهر مهاباد از منظر راهبرد توسعه شهر (CDS). *نشریه پژوهش‌های جغرافیایی انسانی*، ۴۹(۳)، ۵۰۴-۴۸۵.
- سالنامه آماری سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی شهری استاندارد اردبیل. (۱۳۹۵).
- سلیمی سبحان، محمدرضا؛ ابراهیم‌زاده، عیسی؛ منصوری، کامران. (۱۳۹۸). بررسی و تحلیل شاخص‌های راهبرد توسعه شهری (CDS) مطالعه موردی شهر کازرون. *فصلنامه مطالعه برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۴(۲)، ۴۴۰-۴۲۷.
- شکوهی، محمداجزا؛ اسکندری ثانی، محمد؛ محمدآبادی، جواد. (۱۳۹۵). برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه شهر بیرجند براساس رویکرد راهبرد توسعه شهر با مدل SWOT و QSPM. *فصلنامه مطالعات فرهنگی - اجتماعی خراسان*، ۱۱(۱)، ۱۲۵-۱۰۵.
- شماعی، علی؛ عبدالهی، اوات؛ یوسفی فشکی، محسن. (۱۳۹۳). تحلیلی بر برنامه‌ریزی توسعه شهری سردشت با رویکرد استراتژی توسعه شهری (CDS). *نشریه چشم‌انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی*، ۹(۲۷)، ۵۱-۳۵.
- صابری، حمید؛ ضرابی، اصغر؛ محمدی جمال. (۱۳۹۱). اولویت‌بندی استراتژی‌های توسعه شهری (CDS) با استفاده از فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی AHP، مطالعه موردی کلان‌شهر اصفهان. *فصلنامه فضای جغرافیایی*، ۱۲(۳۹)، ۷۵-۵۹.
- صفایی‌پور، مسعود؛ سعیدی، جعفر. (۱۳۹۴). بررسی عوامل مؤثر در ناکارآمدی طرح‌های توسعه شهری ایران. *فصلنامه مطالعات مدیریت شهری*، ۷(۲۲)، ۳۰-۱۲.
- طرح جامع شهر اردبیل. (۱۳۹۰).
- علوی، سیدعلی؛ توکلی، مصطفی؛ گروسی، علیرضا. (۱۳۹۴). چشم‌اندازسازی آینده شهر با رویکرد راهبرد توسعه شهری (CDS) نمونه موردی شهر قم. *نشریه معماری و شهرسازی*، ۳(۲)، ۳۲-۲۳.
- علیشائی، عظیم؛ کریمی، ببرز. (۱۳۹۶). تحلیل استراتژی‌های توسعه شهر ایلام با استفاده از مدل AHP. *نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری*، ۸(۲۸)، ۱۸۶-۱۷۱.
- کریمی، فریده؛ عبدالله‌زاده فرد، علیرضا؛ شکور، علی. (۱۳۹۷). نقش راهبرد توسعه شهری (CDS) در توسعه پایدار شهری، مطالعه موردی منطقه ۳ شهرداری شیراز. *دو فصلنامه پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری*، ۹(۱)، ۹۱-۱۰۴.
- گودرزوند چگینی، مهرداد. (۱۳۹۴). توسعه پایدار؛ شاخص‌ها و سیاست. *فصلنامه سیاست جهانی*، ۴(۲)، ۲۳۱-۲۱۵.
- محمودزاده، حسن؛ عسگرنژاد، رقیه؛ رضازاده، زهرا. (۱۳۹۵). تحلیل توزیع فضای سبز شهری با رویکرد عدالت

فضایی مطالعه موردی شهر اردبیل. نشریه پژوهش‌های جغرافیایی برنامه‌ریزی شهری، ۴(۴)، ۶۹۱-۷۱۵.

ملکی، سعید؛ دامن‌باغ، صفیه. (۱۳۹۲). ارزیابی شاخص‌های توسعه پایدار شهری با تأکید بر شاخص‌های اجتماعی، کالبدی و خدمات شهری، مطالعه موردی مناطق هشت‌گانه اهواز. فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی شهری، ۱(۳)، ۲۹-۵۴.

نظم‌فر، حسین؛ محمدی، فاطمه. (۱۳۹۴). واکاوی مفاهیم اصول استراتژی توسعه شهری (CDS). کنفرانس بین‌المللی انرژی.

نوروزی‌فرد، مهدی؛ نبئی، صباح؛ خلیلی، احمد. (۱۳۹۳). امکان‌سنجی استفاده از استراتژی توسعه شهری (CDS) در نظام شهرسازی ایران و ارائه چارچوبی جهت تحقق‌پذیری آن. فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳۴، ۲۳۷-۲۵۸.

- Ayad, H. M. (2011). Community area based development in the Northern Region of Syria: Case study of urban Aleppo. *Alexandria Engineering Journal*, 50(4), 407-419.
- Mandeli, K. (2019). Public space and the challenge of urban transformation in cities of emerging economies: Jeddah case study. *Cities*, 95, 102409.
- Mycoo, M. A. (2017). A Caribbean new urban agenda post-habitat III: closing the gaps. *Habitat International*, 69, 68-77.
- Wang, W., Zhang, X., Wu, Y., Zhou, L., & Skitmore, M. (2017). Development priority zoning in China and its impact on urban growth management strategy. *Cities*, 62, 1-9.